

E. P. Kwaadgras

Zbiory Wielkiego Wschodu Holandii : doświadczenie i dorobek placówki

Ars Regia : czasopismo poświęcone myśli i historii wolnomularstwa 3/2(7),
148-151

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

E.P. Kwaadgras (Haga)

ZBIORY WIELKIEGO WSCHODU HOLANDII

Doświadczenie i dorobek placówki

Instytucja

Zbiory, składające się z archiwów, biblioteki i muzeum, są prywatną własnością zakonu Wolnomularzy Wielkiego Wschodu Holandii. Holenderskim Wielkim Wschodem kieruje Rada Generalna (General Board), której przewodniczący posiada tytuł Wielkiego Mistrza. Radę Generalną wybiera i kontroluje stałe zgromadzenie reprezentantów wszystkich łóż, stanowiące ustawodawcze ciało zakonu. Ono właśnie tworzy Wielki Wschód *sensu stricto*. Holenderski związek Wolnomularzy istnieje od 1756 roku. Jego zbiorami zarządza kurator, który jest profesjonalnym naukowcem, opłacanym przez zakon.

Dotychczas koszty opieki nad zbiorami i ich konserwacji ponosił Wielki Wschód. W roku 1992 zawiązane zostało Stowarzyszenie Przyjaciół Zbiorów; jego zadaniem jest zdobywanie dodatkowej pomocy finansowej, subwencji i dotacji od osób prywatnych, instytucji publicznych i fundacji.

Zbiory

Własne Archiwa Wielkiego Wschodu

Archiwa te zawierają przede wszystkim dokumentację działalności zakonu, a więc: protokoły zebrań Wielkiego Wschodu, jego uchwały oraz decyzje podjęte przez Radę Generalną, kontakty, korespondencję, coroczne biuletyny, roczne sprawozdania, regulaminy łóż itd. Większość seryjnych materiałów znajduje się w komplecie od początków XVIII wieku, natomiast biuletyny drukowane ukazują się od 1870 roku. Archiwalia te tworzą bardzo dokładną dokumentację wolnomularstwa i działalności masonskiej na przestrzeni wieków w Holandii.

Ważną część zbiorów stanowią liczne karty członkowskie i spisy członków wszystkich łóż podległych Wielkiemu Wschodowi. Wgląd w nie umożliwiło założenie kartotek. Pozwala to odnaleźć ślady wszystkich holenderskich wolnomularzy począwszy od 1756 roku.

Włączono tu również archiwa osiemdziesięciu nie istniejących już łóż pojedynczych, między innymi z dawnych Indii Holenderskich. Ponadto znajdują się tutaj archiwa fundacji i instytucji masonskich, prywatne

archiwa czołowych wolnomularzy, jak książąt Fryderyka i Aleksandra, dziewiętnastowiecznych wielkich mistrzów, bogata kolekcja dyplomów itp.

Archiwa zdeponowane w Wielkim Wschodzie

Pewna liczba łóż, zwłaszcza niektóre większe loże z Amsterdamu i Hagi oddały w depozyt Wielkiemu Wschodowi starsze działy swych archiwów. Owa obszerna dokumentacja stanowi główne źródło dla badań historycznych.

Biblioteka Klossiana (ok. 125 mb półek, 7.000 tomów książek, 2.000 rękopisów)

Biblioteka Klossiana zakupiona została od spadkobierców Geoga Burkharda Klossa (żyjącego we Frankfurcie w latach 1787–1854) przez księcia Fryderyka i ofiarowana zakonowi w 1866 roku. Katalog książek dzieli się na 52 sekcje, takie jak almanachy i kalendarze, konstytucje, spisy członków, wszelkiego rodzaju systemy i stopnie masońskie, śpiewniki, średniowieczne korporacje operatywnych budowniczych oraz sekcje poświęcone protoplastom wolnomularstwa: Templariuszom, pozostałym zakonom rycerskim, Różokrzyżowcom, Iluminatom, alchemii, literaturze antymasońskiej, tajemnym kultom, religii itp. Katalog rękopisów obejmuje 45 sekcji, zawiera wiele autentycznych zapisów z łóż, zakonów i systemów (takich jak „Ścisła Obserwa”, Zinnendorf i system szwedzki, Złoto- i Różokrzyżowcy, Bracia Azjatyccy, loże adopcyjne) oraz liczne rytuały (między innymi najwcześniejsze znane rytuały stopnia *Rose Croix* i *Maçonnerie des Hommes* ze wspaniałymi akwarelami). Źródła te dotyczą przeważnie, chociaż nie wyłącznie, wolnomularstwa niemieckiego i francuskiego. Źródła francuskie to głównie zakupiona przez Klossa kolekcja *Lerouge'a*.

Biblioteka Klossiana nie ma sobie równej w skali światowej. Większość materiałów jest unikatowa lub wyjątkowo rzadka.

Biblioteka Wielkiego Wschodu (ogółem ok. 700 mb półek, 50.000 tomów)

Celem biblioteki jest dostarczenie pozycji informacyjnych dotyczących wszystkich aspektów wolnomularstwa w Holandii i za granicą. Do dnia dzisiejszego biblioteka jest uzupełniana nabytkami w wielu językach. Prym wiodą tu bibliografie, encyklopedie, opracowania historyczne, literatura

antymasońska i demaskatorska (jest to zapewne największy zbiór w świecie), publikacje na temat rytuałów, symboli, ideałów i etyki wolnomularskiej; śpiewniki, pamflety, wolnomularstwo w dziełach literackich, holenderskich i obcych, opisy towarzystw sekretnych itd. Zbiór periodyków (ponad 1.000 tytułów, z tego wiele niezmiernie rzadkich) jest jednym z najliczniej odwiedzanych działów.

Muzeum (ok. 26.500 eksponatów)

Znajdują się w nim wszelkiego rodzaju i wieku przedmioty związane z masonerią. Muzeum dysponuje zbiorem „strojów roboczych” i przypisanych poszczególnym stopniom. Wiele z nich jest bogato zdobionych i tworzą jedną z najbardziej niezwykłych kolekcji ubiorów w Holandii. Znajduje się tu również znaczący zbiór grawiur, druków i rycin (11.000), portretów osób i obrazów przedstawiających zebrania lożowe; masońskie, alegoryczne i symboliczne rysunki, alchemiczne obrazy i emblematy, karykatury i postery itp., ponadto wszelkiego rodzaju osobiste przybory i atrybuty funkcyjne, jak szpady, klejnoty urzędników (w tym wspaniała kolekcja w srebrze), odznaki lożowe. Masońskie puchary, ceramika, medaliony, pieczęcie i stemple, karty *menus* (uświetniających tradycje uroczystych zebrań wolnomularskich) oraz wiele innych przedmiotów uzupełnia owe zbiory. Muzeum uczestniczyło w licznych wystawach i imprezach w Holandii i za granicą.

Prawo wstępu i dostępność zbiorów

Od wielu lat zasadą Wielkiego Wschodu jest umożliwianie dostępu do zbiorów wszystkim badaczom wolnomularstwa, bez względu na to, czy są, czy nie są masonami. Przyczyniło się to do powiększenia sławy zbiorów, jako niezastąpionego źródła wiedzy historycznej i do zdobycia uznania ze strony kół naukowych wolnomularstwa.

Archiwa i biblioteka stały się dostępne dzięki spisom inwentarzowym, alfabetycznym i rzeczowym katalogom, a także licznym specjalnym spisom, rejestrom i kartotekom. Podjęte zostały wstępne prace nad przejściem na system komputerowy. Przed rokiem rozpoczęto automatyzację operacji w muzeum, gdzie brak rejestracji komputerowej był najbardziej dotkliwy. Spowodowało to konieczność skompletowania banku informacji. Personel muzeum dokonał pionierskiego dzieła w tej materii, gdyż w żadnej instytucji w Europie nie zaprojektowano wcześniej banku danych o specyfice wolnomularskiej.

Lokalizacja

Zbiory mieściły się zawsze w dawnym *Freemason' Hall* pod Hagą, kwaterze głównej Rady Generalnej i jej urzędów. Obecnie (1993 r.) zbiory przeniesiono na nowe miejsce w Hadze, Prinsessegracht 27. W tej osiemnastowiecznej rezydencji znajduje się powozownia, która przeznaczona została na nowe pomieszczenie dla zbiorów. Nowym elementem na tym terenie będzie hala wystawowa, dostępna dla zwiedzających. Stworzy to możliwość pokazywania zbiorów na zmieniających się wystawach i pozwoli naświetlić wszystkie aspekty wolnomularstwa w jego materialnej postaci. Podobnie jak pod dawnym adresem, tak i na nowym miejscu czytelnia umożliwi swym gościom konsultowanie się z archiwami i biblioteką.

Publikacje i wystawy

Można by wymienić setkę opublikowanych artykułów i książek, będących rezultatem studiów nad zbiorami. Następujący autorzy oparli swe prace na materiałach z naszych zasobów archiwalnych:

- Margaret C. Jacob *Living the Enlightenment. Freemasonry and Politics in Eighteenth-Century Europe*, New York 1991
- Herman Schüttler, *Die Mitglieder des Illuminatenordens 1776-1787/93*, Deutsche Hochschuledition, Bd. 18, München 1991
- Christopher McIntosh, *The Rose Cross and the Age of Reason, Eighteenth-Century Rosicrucianism in Central Europe and its Relationship to the Enlightenment*, „Brill's Studies in Intellectual History”, vol. 29, Leiden 1992.

Ponadto należałoby wymienić czasopismo „Thoth”, woluminy 1-45 (1949-1994). Ten naukowy dwumiesięcznik jest wydawany przez fundację wolnomularską; artykuły zajmują się wszystkimi tematami dotyczącymi wolnomularstwa i większość z nich stanowi rezultat badań prowadzonych w oparciu o zbiory Muzeum Wielkiego Wschodu Kolonii.

11 czerwca 1994 roku otwarto wystawę w Bordeaux, w Muzeum Akwitanii (Musée d'Aquitaine) zatytułowaną *La Franc-Maçonnerie*. Po raz kolejny pokazana została wielka ilość eksponatów z kolekcji.

(Z angielskiego przełożyła Maria Cegielska)